

Cuvânt privind retrocedarea bunurilor Bisericii Române Unite cu Roma

La 15 iunie 2011 am fost invitat să particip cu un punct de vedere la Conferința organizată de Liga Pro-Europa cu privire la situația retrocedării bunurilor Bisericii Române Unite cu Roma.

Mai jos se află expunerea pe care am ținut-o în cadrul evenimentului.

*
* * *

La eveniment, organizat cu sprijinul financiar al Ambasadei Olandei la București, am avut parte și de un incident cu totul insolit din partea președintei Ligii Pro Europa, Smaranda Enache, și a lui Gabriel Andreescu, moderatorul unei secțiuni a Conferinței. Întrucât aveam un litigiu judiciar cu el (tot pe această pagină a site-ului poate fi văzut materialul „Procese intentate de profesorul universitar Gabriel Andreescu”), Gabriel Andreescu și Smaranda Enache („colegi” cu mine la Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului în România-Comitetul Helsinki, APADOR-CH) mi-au cerut să nu iau parte la amintita secțiune a Conferinței. Iar aceasta după ce Liga Pro Europa mă invitase să particip și după ce-mi făcuse cunoscut că fusesem inclus în agenda evenimentului cu prezentarea pe care o pregătisem.

Valerian Stan

"Polemica poate fi eternă - amânarea soluțiilor, nu"

(pe aceeași temă pot fi văzute, pe pagina de Publicistică, și articolele „Biserica: actualitate și speranțe”, anul 2001, respectiv „O restanță dureroasă”, 2011)

Mă număr printre cei care, în urmă cu douăzeci de ani, n-ar fi putut să prevadă că restituirea proprietăților Bisericii Române Unite va continua să fie până și astăzi o problemă. Cu toate că înțelesesem din capul locului, chiar și numai în parte, cât de complicată era această problemă și câte obstacole, de toate felurile, va avea să înfrunte.

Și totuși, privite în întreg contextul lor, cele ce se întâmplă pot fi explicate (însă nu și justificate, desigur) mai ușor.

România este membră a Consiliului Europei din 7 octombrie 1993 și a ratificat Convenția Europeană la 18 mai 1994. Este de asemenea membră a Uniunii Europene de mai bine de patru ani – susținându-se, la vremea negocierilor și aderării, că îndeplinește inclusiv criteriul „funcționării ca stat de drept, care garantează principiile democratice, supremația legii și drepturile omului”. Și totuși, la data la care vorbim: România se află sub incidența Mecanismului de Cooperare și Verificare instituit de Uniunea Europeană precum și a unei hotărâri-pilot a Curții Europene din cauza nesoluționării problemei retrocedărilor; intrarea României în spațiul Schengen este amânată *sine die* din cam aceleași cauze pentru care a fost instituit Mecanismul de Cooperare și Verificare; liderii europeni și oficialii guvernamentali ai țărilor membre UE exprimă îngrijorări privind statul de drept din România (iar reacția Guvernului de la București seamănă uneori izbitor cu ceea ce făceau în situații asemănătoare conducătorii politici de dinainte de 1990).

Iar în tot acest context, putem să ne explicăm mai ușor că, între altele: există încă probleme serioase de aplicare a legii și a hotărârilor judecătorești inclusiv în restituirea lăcașurilor de cult ale Bisericii Unite (mă voi referi mai ales la tema restituirii lăcașurilor de cult); instanța europeană a drepturilor omului, Curtea Europeană, pronunță hotărâri prin care condamnă România pentru discriminarea Bisericii Greco-Catolice și pentru încălcarea dreptului de acces la justiție (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 2010 în cauza Parohia Greco-Catolică Sâmbata Bihor împotriva României); rapoarte internaționale privind respectarea drepturilor omului constată că restituirea proprietăților greco-catolice din România rămâne în continuare o problemă.

Că tema restituirii proprietatilor BRU nu a fost și nu este, în sine, cea mai simplă temă rezultă nu doar din dezbaterile precum cea organizată de Liga Pro Europa orin din polemicele dintre Biserica Unită și cea Ortodoxă, dar chiar și din doctrina juridică și din jurisprudență – atât din cea de după 1990, cât și din cea interbelică, privitoare la trecerea de la un cult la altul și la regimul proprietăților în acest situații (sub acest din urmă aspect aș semnala studiul publicat în anul 2004 de judecătorul Ioan-Daniel Chiș în Studia Universitatis "Babes-Bolyai"). Astfel, în doctrina și în practica judiciară referitoare la procedura (comisiilor mixte) prevăzută de articolul 3 din Decretul-Lege nr 126/1990 privind unele măsuri referitoare la Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică) au fost întâlnite, în timp, practic toate punctele de vedere posibile:

- a) procedura este exclusivă, fără acces la justiție
- b) părțile au acces la justiție doar după epuizarea procedurii și doar pentru chestiuni privind nerespectarea opțiunii majorității credincioșilor
- c) părțile au acces la justiție și fără a urma procedura "prealabilă".

Ceva mai unitară a fost și este practica cu privire la "folosința partajată" a lăcașurilor de cult (i.e. oficierea alternativă a serviciului religios).

În opinia mea, problema a fost complicată în plus, din păcate, chiar prin reglementarea adoptată cu scopul declarat de a o rezolva, Decretul-Lege nr 126/1990. Un exemplu este că numai în anul 2004 Decretul-Lege a fost completat pentru a statua explicit ceea ce din capul locului trebuia statuat, anume că dacă procedura comisiilor mixte nu reușește, "partea interesată are deschisă calea acțiunii în justiție, potrivit dreptului comun" (aici trebuie spus că cel puțin după adoptarea Constituției, în 1991, instanțele de judecată ar fi trebuit să interpreteze și să aplice în acest sens legea, chiar dacă actul normativ nu prevedea *expressis verbis* acest lucru). Dar o problemă a existat și încă există cu prevederea din Decretul-Lege în conformitate cu care situația lăcașurilor de cult și a caselor parohiale se stabilește „ținând seama de dorința credincioșilor din comunitățile care dețin aceste bunuri” – or era suficient de evident pentru oricine care „comunități” dețineau acele bunuri și care va fi „dorința” credincioșilor lor. În opinia mea, o asemenea dispoziție a fost de natură să facă dintr-o problemă greu de rezolvat o problemă încă și mai greu de nerezolvat. Desigur, samavolnicia din 1948 se cerea rezolvată printr-o modalitate care să nu constituie ea însăși o nedreptate. Și totuși, uitându-ne la „soluția” găsită prin Decretul-Lege și comparând-o cu cea dictată samavolnic prin Decretul 358/1948 (pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic) și cu tot ce s-a întâmplat în acei ani, este clar că nedreptatea a rămas.

Cum într-o anumită măsură era și de așteptat, lucrurile au fost complicate inclusiv de "polemica" dintre cele două Biserici, care în comunicatele comune și în fața camerelor de filmat își spuneau "Biserici surori", pentru ca în disputele prin presă – care ar fi trebuit evitate cu orice preț – cuvintele să scape de sub control iar neînțelegerile să escaladeze.

Un exemplu din sutele de astfel de „polemici”: preot ortodox – “De când a apărut în istorie Biserica unită a semănat ură și vrajbă între români. Ca întotdeauna Biserica unită cu Roma s-a arătat interesată de dobândirea bunurilor lumești”; preot uniatic – “Biserica Ortodoxă Română nu a dat dovadă că e o Biserică cu adevărat creștină, ca să dea înapoi ce a primit prin furt și crimă de la regimul comunist.” În timpul acesta, în Comunicatele oficiale, cuvintele erau alese cu mare și multă grijă: “Biserica noastră rămâne ca întotdeauna deschisă la colaborarea cu Biserica Soră pentru a găsi soluțiile reparatorii care se impun. Cele două Biserici sunt chemate să îl mărturisească pe Hristos în fața propriilor credincioși și în fața lumii etc etc etc”.

Referitor la Biserica Ortodoxă Română, ar fi fost și ar fi în continuare de mare folos să se înțeleagă că, nesoluționându-se în cadrul intern problemele, despăgubirile impuse de CEDO au fost și sunt suportate de fiecare dintre cetățenii români (în timp ce Biserica va rămâne în proprietate cu bunurile preluate în urma samavolniciei din 1948) – iar lucrul acesta este, mai ales în raport cu preceptele moralei creștine, o nedreptate profundă. La fel, după una din condamnările României la CEDO, am văzut un reprezentant al BOR spunând: „Câtă dreptate și lumină împart justițiarilor de la Strasbourg ne-am convins în repetate rânduri. Ne întrebăm cu ce drept juridic și moral poate CEDO să decidă cum a decis?” Numai că binecuvântarea sau afurisirea cuiva ar fi bine să nu fie făcută conjunctural, după cum ne convine sau nu ce face cineva în raport cu propriile noastre interese – și aș aminti aici numai felul, cu totul diferit, în care BOR și reprezentanții săi au primit Hotărârea Curții de la Strasbourg din decembrie 2001, prin care Guvernul de la Chișinău a fost obligat să recunoască Mitropolia Basarabiei (subordonată canonic Patriarhiei Române).

Desigur că mai important decât ce a fost este ce se poate face ca problema despre care discutăm să poată fi rezolvată cât mai complet și mai curând. Iar în sensul acesta cred că esențial este să avem în vedere cu precădere ceea ce trebuie să facă statul român și autoritățile sale abilitate constituțional și legal. Îmi aduc aminte că, în urmă cu câteva luni, un raport internațional privind libertatea religioasă, al unei respectate autorități, după ce nota că restituirea proprietăților greco-catolice din România ramane în continuare o problemă, făcea această referire directă la BOR: “BOR a fost lentă în a retroceda și adesea a refuzat să retrocedeze bisericile greco-catolice pe care le-a primit în 1948” [Departamentului de Stat al Statelor Unite, Raportul internațional privind libertatea religioasă pe 2010]. Bineînțeles că aprecierea era și este cât se poate de justificată, numai că, în opinia mea, accentul trebuie pus pe obligațiile care revin în acest sens, prin legea internă și tratatele internaționale, autorităților statului – și nu pe ceea ce face sau nu face o instituție căreia, prin Constituție, prin lege și prin tratate, nu-i incumbă asemenea obligații.

În consecință, pentru a conchide, sunt de părere că:

1) – la nivelul cadrului normativ nu există probleme care să reclame intervenții; amendarea din 2004 a Decretului-Lege 126/1990 a fost de natură să înlăture interpretările neunitare pe care instanțele judiciare le-au dat în aplicarea cadrului normativ incident

2) - ulterior anului 2004, și în special începând cu 2005, instanțele de judecată au soluționat cauzele privind restituirea proprietăților, aproape fără excepție, în conformitate cu principiile liberului acces la justiție, al nediscriminării și al garantării dreptului la proprietate. În sensul acesta sunt chiar și evaluările Bisericii Unite – de exemplu, un

Comunicat al BRU din 2009: „Deciziile de retrocedare luate de instanțele de judecată naționale, fără a mai fi nevoie să recurgem la jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului, sunt semne ale funcționării unei justiții independente spre beneficiul întregii societăți.”

3) - se impune ca autoritățile statului să dea atenția cuvenită situațiilor de nerespectare a hotărârilor judecătorești – două cazuri mai recente de acest gen au fost:

- în 2009, Parohia Ortodoxă din Săpânța a continuat să facă lucrări de demolare și construcție la Biserica și Cimitirul Vesel din localitate deși exista o ordonanță președințială care dispunea sistarea imediată a oricăror lucrări

- foarte recent, în mai anul acesta, autoritățile au refuzat să pună în aplicare o hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă în favoarea Parohiei Greco-Catolice Cașva din județul Mureș

4) – o posibilă soluție, pentru cauzele care ajung în instanțe iar comisiile mixte nu au fost constituite sau nu funcționează (dar chiar și în caz contrar), ar fi ca instanțele să recomande părților să încerce soluționarea litigiului pe calea medierii – în conformitate cu art 61 din Legea nr 192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator (desigur dacă judecătorii, în fiecare speță în parte, își formează convingerea că această procedură ar avea măcar un minim de șanse de succes)

5) – este cazul ca măcar în al treisprezecelea ceas autoritățile statului și oamenii politici să renunțe la interesele conjuncturale – politice și electorale, la care până astăzi s-au dovedit foarte atenți – și să ia în serios principiul separării dintre stat și biserică atunci când bisericile tind să exercite presiuni care exced acestui principiu; iar aceasta inclusiv pentru că bisericile, atunci când alte interese ale lor le-o cer, știu să invoce, cu cufermitate și maximă eficiență, principiul constituțional al autonomiei lor față de stat.

Amanarea în continuare a soluționării complete a problemei despre care discutăm reprezintă încă o dovadă că România întârzie să intre în normalitate, că societatea noastră întârzie să se clădească pe temelii solide de înțelegere și respect pentru celălalt. Uitându-ne la argumentele diferiților părți implicate în această chestiune, cred că putem admite că polemica poate continua la nesfârșit fără ca, din punct de vedere al "logicii formale", vreunul dintre ei să se descalifice cu totul. Este clar însă că, dacă polemica istoricilor, juriștilor și chiar și a celor două Biserici poate continua mult și bine, amânarea rezolvării problemei nu mai poate continua fără a face și mai departe destul rău României.